УДК 347.2; 341.231.14(477)
DOI https://doi.org/10.32782/klj/2026.3.11

Махно А. О.,
аспірант кафедри приватного права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0009-0004-3140-0928

Музика Л. А.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0000-0001-8357-703X

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ САНКЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ: ПЕРСПЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Індивідуальні економічні санкції набули значного поширення як інструмент міжнародної політики та національного законодавства, що породжує системний конфлікт між дискреційними повноваженнями виконавчої влади та правом на мирне володіння майном, гарантованим статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Метою статті є аналіз еволюції практики Європейського суду з прав людини щодо захисту права власності в умовах застосування індивідуальних санкцій – від імплементації рішень міжнародних організацій до автономних національних санкційних режимів. Центральною тезою дослідження є те, що систематична відмова національних судів від змістовного перегляду фактичних підстав санкційних рішень становить загрозу верховенству права як фундаментальному принципу демократичного суспільства, позаяк за такою логікою будь-яке рішення виконавчої влади може бути виведене за межі ефективного судового контролю. Автори послідовно аналізує ключові рішення Європейського суду з прав людини – Bosphorus, Нада, Аль-Дулімі та ТОВ «М.С.Л.» – простежуючи трансформацію підходів від доктрини «еквівалентного захисту», яка ґрунтується на спростовній презумпції відповідності дій держави вимогам Конвенції, до вимоги повного й ефективного судового контролю автономних національних санкційних режимів без жодних презумпцій на користь держави. У справах Нада та Аль-Дулімі ЄСПЛ встановив, що навіть при імплементації обов'язкових резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй судовий контроль не може зводитися до формальної перевірки факту включення особи до санкційного списку та суд має пересвідчитися, що таке включення ґрунтувалося на достатній фактичній основі. Особливу увагу приділено рішенню у справі «ТОВ «М.С.Л.» проти України» від 16 жовтня 2025 р. як першому, в якому ЄСПЛ розглянув блокування активів на підставі Закону України «Про санкції» та встановив порушення права власності з огляду на відсутність індивідуалізованого обґрунтування і недостатність судового контролю. Сформульовано застосовні стандарти захисту: право особи бути повідомленою про фактичні підстави санкцій, право на судовий перегляд із перевіркою того, чи не було включення до списку свавільним, та обов'язок суду дослідити достатність фактичної основи обмежувального заходу. Окреслено значення цих висновків для реформування правозастосовної практики в Україні в умовах євроінтеграційних прагнень.

Ключові слова: *право власності, санкції, Європейський суд з прав людини, пропорційність, судовий контроль, заморожування активів.*

Makhno A. O., Muzyka L. A. Protection of property rights under sanctions restrictions: the European Court of Human Rights perspective

Abstract. Individual economic sanctions have become a widespread instrument of international policy and domestic legislation, generating a systemic conflict between the discretionary powers of the executive branch and the right to peaceful enjoyment of possessions guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The aim of the article is to analyse the evolution

© Махно А. О., Музика Л. А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

of the case law of the European Court of Human Rights on the protection of property rights under individual sanctions, from the implementation of decisions of international organisations to autonomous national sanctions regimes. The central argument is that the systematic refusal of domestic courts to conduct a substantive review of the factual basis for sanctions decisions threatens the rule of law as a fundamental principle of a democratic society, since under such logic any executive decision may be removed from effective judicial oversight. The authors analyse the European Court of Human Rights' seminal judgments – Bosphorus, Nada, Al-Dulimi, and M.S.L., TOV – tracing the transformation from the doctrine of "equivalent protection", which rests on a rebuttable presumption of the State's compliance with the Convention that may be displaced where protection is "manifestly deficient", towards the requirement of comprehensive and effective judicial review of autonomous national sanctions regimes without any presumption in the State's favour. In Nada and Al-Dulimi the Court held that, even when implementing binding United Nations Security Council resolutions, judicial review may not be reduced to a formal verification that the person's name appears on a sanctions list and a court must satisfy itself that the listing rested on a sufficiently solid factual basis. Particular attention is paid to M.S.L., TOV v. Ukraine of 16 October 2025, the first judgment in which the Court examined the freezing of assets under the Law of Ukraine "On Sanctions" and found a violation of property rights owing to the absence of individualised reasoning and the inadequacy of judicial review. The authors formulate the applicable standards: the right to be informed of the factual grounds for sanctions, the right to judicial review including verification that listing was not arbitrary, and the court's duty to examine the sufficiency of the factual basis for the measure. Their significance for reforming law enforcement practice in Ukraine amid European integration is outlined.

Key words: *property rights, sanctions, European Court of Human Rights, proportionality, judicial review, asset freezing.*

Постановка проблеми. 26 вересня 2014 р. Рада Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з прав людини створила посаду Спеціального доповідача з питань негативного впливу односторонніх примусових заходів на реалізацію прав людини (далі – Спецдоповідач) [1]. У 2020 р. Спецдоповідач зазначила, що «з огляду на відсутність визначення односторонніх примусових заходів та їх ймовірно незаконного характеру, держави вважають за краще представляти свої односторонні дії як такі, що не становлять односторонніх примусових заходів, і тому використовують інші терміни, [зокрема] такі як «санкції»» [2, с. 5]. Іншими словами, «односторонні примусові заходи» та «санкції» є по суті тим самим явищем – економічними обмеженнями, що застосовуються державами чи міжнародними організаціями для досягнення зовнішньополітичних цілей, – проте їхня термінологічна невизначеність дозволяє державам уникати правового контролю за їх застосуванням, що з самого початку закладає загрозу правам людини.

Серед таких заходів особливого поширення набули індивідуальні економічні санкції – обмежувальні заходи, спрямовані проти конкретних фізичних або юридичних осіб, на відміну від комплексних санкцій, які запроваджують загальні економічні обмеження щодо держави в цілому. Як зазначає В. Бількова, такі санкції почали активно застосовуватися у 1990-х роках, коли міжнародна спільнота усвідомила, що комплексні санкції можуть мати катастрофічні гуманітарні наслідки для громадян [3, с. 195]. Проте індивідуальні санкції все ж породжують серйозні проблеми з точки зору захисту фундаментальних прав людини. Спецдоповідач наголошувала, що «держави останнім часом віддають перевагу застосуванню санкцій замість порушення кримінальних справ, оскільки такі дії є простішими та швидшими, а стандарти доведення практично відсутні» [4, с. 15].

В умовах збройного конфлікту з російською федерацією, Україна активно застосовує санкційні механізми згідно з Законом України № 1644-VII «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. (далі – ЗУ «Про санкції»). Практика застосування цього Закону вже стала предметом розгляду Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що засвідчує наявність системних проблем у дотриманні Україною конвенційних стандартів у санкційних справах. Зокрема, нещодавнє рішення у справі *«ТОВ «М.С.Л.» проти України»* від 16 жовтня 2025 р. виявило порушення Україною права власності заявника і становить важливий прецедент для розуміння вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) до санкційних режимів.

Метою статті є аналіз еволюції практики ЄСПЛ щодо захисту права власності в умовах

застосування індивідуальних економічних санкцій – від імплементації рішень міжнародних організацій до автономних національних санкційних режимів – та виявлення конкретних вимог Конвенції, недотримання яких становить загрозу верховенству права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї, які розвиваються у дослідженні, ґрунтуються на працях українських та зарубіжних дослідників. Серед українських науковців питання захисту права власності в практиці ЄСПЛ досліджували М. Буроменський, Н. Горобець, І. Караман, П. Рабінович, Т. Фулей, С. Шевчук та інші. Проблематику санкцій висвітлювали, серед інших, Р. Абдуллаєв, Ю. Барабаш, Т. Горбачевська, І. Дзера, Є. Карлюк, Є. Новіков, О. Ткаченко, О. Уварова, Ю. Фігель, І. Яковюк. Серед зарубіжних науковців слід відзначити праці В. Бількової, Д. Біркетт, Е. де Вет, А. Пітерс.

Тим не менше, комплексне дослідження еволюції практики ЄСПЛ у контексті індивідуальних санкцій від справи «*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi проти Ірландії*» [Велика Палата] (далі – *Bosphorus*) до справи *«ТОВ «М.С.Л.» проти України»* з акцентом на захисті права власності залишається актуальним науковим завданням.

Виклад основного матеріалу. Практика ЄСПЛ у справах, пов'язаних із санкційними режимами, розвивалась поступово, еволюціонуючи від загальної презумпції відповідності дій держав-учасниць вимогам Конвенції при імплементації зобов'язань, що випливають із членства в міжнародних організаціях, до більш детального контролю процедури прийняття та судового перегляду санкційних рішень. Така еволюція відображає тенденцію у доктрині прав людини щодо поступового посилення індивідуального захисту від заходів, які традиційно розглядались як елемент зовнішньої політики держав поза судовим контролем. Цей розвиток засвідчує поступове усвідомлення ЄСПЛ того, що санкційні механізми, попри їх легітимну мету, можуть становити втручання у права осіб, зокрема у право власності.

Передбачалось, що індивідуальні санкції «влучатимуть у тих, і лише тих, хто несе відповідальність за протиправні або іншим чином проблематичні дії держави чи недержавного актора» [3, с. 196]. Проте практика застосування таких санкцій стала об'єктом критики з точки зору їх наслідків для прав людини, що й зумовило необхідність формування відповідних стандартів судового захисту.

Важливо, що навіть в умовах збройного конфлікту та воєнного стану існують непорушні межі прав людини. Як наголошують О. Уварова, Ю. Барабаш і Т. Горбачевська, «навіть в умовах воєнного стану має існувати межа обмеження прав людини, адже сама мета прав людини полягає у встановленні розумних меж абсолютної влади» [5, с. 205]. Повне позбавлення належної правової процедури для певних категорій осіб перевищує таку межу та не може бути виправдане міркуваннями національної безпеки чи публічного інтересу.

Справа Bosphorus. Першим рішенням ЄСПЛ, в якому розглядались наслідки застосування санкційного режиму для прав людини, стало рішення у справі *Bosphorus* [6]. Справа стосувалась затримання ірландською владою літака, орендованого турецькою компанією у югославських авіаліній, згідно з Регламентом Ради Європейського Союзу (далі – ЄС) № 990/93. Згаданий акт імплементував санкційний режим ООН щодо Югославії. Важливо, що єдиним зв'язком компанії-заявника із Югославією був факт орендних відносин із югославським авіаперевізником, що ілюструє проблему так званих «побічних наслідків» санкцій для третіх осіб.

Велика Палата встановила, що справа підпадає під юрисдикцію Ірландії за статтею 1 Конвенції, незважаючи на те, що дії держави становили імплементацію політики ЄС та ООН. Таким чином, держави-члени Конвенції не можуть уникнути відповідальності за порушення конвенційних прав шляхом посилання на виконання зобов'язань передбачених членством в інших міжнародних організаціях. ЄСПЛ сформулював доктрину «еквівалентного захисту» – презумпцію того, що Ірландія не відступила від вимог Конвенції при імплементації правових зобов'язань, передбачених її членством у ЄС. Еквівалентність у цьому контексті означає порівнянність захисту фундаментальних прав у правовій системі ЄС із захистом, гарантованим Конвенцією, як щодо матеріальних гарантій, так і щодо механізмів

контролю за їх дотриманням. Втім ця презумпція може бути спростована, якщо захист конвенційних прав був «явно недостатнім». У таких випадках інтерес міжнародного співробітництва поступається ролі Конвенції як установчого інструменту європейського публічного порядку у сфері прав людини, як встановлено у пункті 156 згаданого рішення [6].

У справі *Bosphorus* у пункті 166 ЄСПЛ дійшов висновку, що захист, наданий компанії-заявнику правовим порядком ЄС, не був «явно недостатнім», відтак презумпція не була спростована і порушення Конвенції встановлено не було [6]. Проте саме формулювання цього тесту мало далекосяжні наслідки, оскільки залишало відкритим питання про межі його застосування, зокрема щодо заходів, ухвалених на виконання резолюцій Ради Безпеки ООН, де механізми судового захисту є значно обмеженішими порівняно з правовою системою ЄС.

Справа «Нада проти Швейцарії» [Велика Палата]. У цій справі ЄСПЛ розглядав заяву громадянина Єгипту проти Федерального ордонансу Швейцарії щодо Талібану, ухваленого на виконання низки резолюцій Ради Безпеки ООН [7]. На підставі цього акта Швейцарія запровадила заборону на в'їзд та транзит через свою територію осіб, включених до санкційного списку ООН. Заявник, який з 1970 р. мешкав у Кампйоне-д'Італія – італійському анклаві площею 1,6 км^2, повністю оточеному швейцарською територією, – опинився фактично під домашнім арештом, позаяк будь-яке пересування за межі анклаву вимагало транзиту через Швейцарію [7].

ЄСПЛ у пункті 180 рішення встановив, що хоча Статут ООН зобов'язує держави виконувати резолюції Ради Безпеки, самі резолюції не нав'язують конкретної моделі транспозиції санкцій до національного правового порядку. Відтак Швейцарія мала «обмежену, але реальну» свободу розсуду при їх імплементації [7]. Зокрема, виходячи з пунктів 183-186 рішення, Швейцарія могла: звернутися до Комітету з санкцій ООН з клопотанням про виключення заявника зі списку; передбачити гуманітарні винятки для медичних подорожей та правових потреб; запровадити систему індивідуальних дозволів на транзит із урахуванням конкретних обставин [7]. Замість цього Швейцарія обрала модель автоматичного та безальтернативного впровадження заборони на в'їзд, не скориставшись жодною з доступних можливостей пом'якшення наслідків для заявника.

ЄСПЛ дійшов висновку, що такі заходи були непропорційними, зокрема з огляду на тривалість обмеження (щонайменше шість років), ступінь його інтрузивності та відсутність змістовної перевірки обґрунтованості підозр щодо заявника – кримінальне розслідування проти нього було закрите за відсутністю доказів [7]. Цей висновок окреслив важливий орієнтир: навіть при імплементації обов'язкових резолюцій Ради Безпеки ООН непропорційність заходу може бути встановлена, якщо держава не вичерпала наявних можливостей для збалансування вимог безпеки та прав особи.

Справа «Аль-Дулімі та Montana Management Inc. проти Швейцарії» [Велика Палата]. У цій справі ЄСПЛ розглядав заяви громадянина Іраку та Панамської компанії щодо арешту їх активів Швейцарією [8]. Заморожування відбулось на виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо ембарго проти Іраку та замороження активів, що знаходились поза межами Іраку і належали колишньому іракському режиму або підконтрольним їм юридичним особам. Справа виділялась тривалістю заморожування активів (20 років), що порушувало питання про часові межі санкційних заходів та їх сумісність із правом власності, коли первісні підстави для їх застосування могли втратити актуальність.

ЄСПЛ встановив порушення права заявників на доступ до суду, адже Федеральний суд Швейцарії обмежився лише перевіркою того, чи дійсно імена заявників фігурували у санкційних списках та чи належали їм відповідні активи. У пункті 150 рішення такий підхід був визнаний недостатнім для забезпечення того, щоб заявників не було внесено до списку довільно [8]. ЄСПЛ наголосив, що право на доступ до суду не може бути повністю виключене навіть у контексті виконання резолюцій Ради Безпеки ООН. При цьому ЄСПЛ визнав, що обсяг судового перегляду може обмежуватись з огляду на специфіку санкційних режимів та національну безпеку. Однак, як встановлено ЄСПЛ у пунктах 146-151, таке

обмеження не може зводити судовий контроль до суто формальної перевірки включення імені особи до санкційного списку – суд має щонайменше пересвідчитись, що включення не було довільним, тобто що воно ґрунтувалось на «достатній фактичній основі» [8]. Саме відмінність між формальною перевіркою факту включення до списку та змістовною оцінкою підстав такого включення є ключовим внеском цієї справи у формування стандартів судового контролю санкцій.

Справа «ТОВ «М.С.Л.» проти України». Рішення у згаданій справі є першим рішенням ЄСПЛ, в якому розглядалось блокування активів на підставі автономного санкційного режиму, запровадженого ЗУ «Про санкції» [9]. Автономний характер українського санкційного режиму – тобто режиму, запровадженого виключно рішеннями національних органів влади у межах їхньої компетенції, без зовнішнього зобов'язання, що випливає з резолюцій Ради Безпеки ООН чи актів ЄС, – принципово відрізняв цю справу від попередньої практики ЄСПЛ. Відтак, доктрина *Bosphorus* була незастосовна, і ЄСПЛ мав здійснити повний перегляд відповідності санкційних заходів вимогам Конвенції без будь-яких презумпцій на користь держави.

У вересні 2015 р. Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) ухвалила рішення про застосування економічних обмежень, зокрема, до заявника. Підстави для застосування санкцій були однаковими для усіх підсанкційних осіб і обмежувались цитуванням п. 1 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про санкції» [10]. Рішення РНБО було введено в дію Указом Президента України № 549/2015 від 16 вересня 2015 р. та продовжувалось у 2016-2017 рр. [9]. Відсутність індивідуалізованого обґрунтування у рішенні РНБО становила одну з центральних проблем, досліджених ЄСПЛ у цій справі, оскільки унеможливлювала розуміння заявником конкретних фактичних підстав застосування до нього санкцій та, відповідно, підготовку ефективного захисту.

Компанія-заявник звернулась до Служби безпеки України (далі – СБУ) – органу, пропозиція якого лежала в основі рішення РНБО про застосування санкцій – з проханням ініціювати кримінальне розслідування щодо ймовірних правопорушень, на які посилалось рішення РНБО, однак СБУ закрила розслідування через відсутність складу кримінального правопорушення, як встановлено у пунктах 42-44 рішення [9]. Цей факт є надзвичайно промовистим: орган, який ініціював застосування санкцій на підставі нібито протиправної діяльності компанії, сам же визнав відсутність підстав для кримінального переслідування.

Компанія також оскаржила Указ Президента України у адміністративних судах, проте її позов було відхилено з посиланням на інформацію СБУ про контроль компанії громадянами російської федерації та незаконну діяльність. Суди послались, серед іншого, на постанову Великої Палати Верховного Суду від 13 січня 2021 р. у справі № 9901/405/19, згідно з якою наявність загроз у розумінні ЗУ «Про санкції» є оціночним поняттям, що передбачає дискрецію і потребує лише обмеженого судового контролю [9]. Посилання національних судів на цю постанову засвідчило системний характер проблеми: суди самостійно, за відсутності відповідної вказівки у ЗУ «Про санкції», звузили обсяг судового контролю санкційних рішень, фактично делегувавши СБУ та РНБО повноваження остаточного вирішення питань, що безпосередньо стосуються права власності.

ЄСПЛ розглядав справу за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, що передбачає так званий трирівневий тест: ЄСПЛ визначає, по-перше, чи мало місце втручання у право заявника на мирне володіння майном; по-друге, чи переслідувало таке втручання публічний інтерес та чи було воно законним; і, нарешті, чи був захід пропорційним меті [9].

ЄСПЛ без труднощів встановив у пункті 90 рішення, що заморожування банківських рахунків компанії-заявника становило втручання у її право власності [9]. Щодо «якості закону» ЄСПЛ теж висловив певні сумніви. Так у пункті 94 рішення суд наголосив, що ЗУ «Про санкції» містив широкі та абстрактні формулювання, як-от «завдання майнових втрат» та «створення перешкод для сталого економічного розвитку» [9]. Критика ЄСПЛ широти та невизначеності формулювань ЗУ «Про санкції» є важливим сигналом для українського законодавця щодо необхідності більш чіткого визначення підстав для застосування санкцій,

що дозволило б забезпечити вищий рівень правової визначеності і, таким чином, підвищити їх ефективність.

Водночас ЄСПЛ взяв до уваги безпрецедентні загрози національній безпеці та територіальній цілісності України, що потребували швидкої відповіді з боку органів влади, яку традиційне кримінальне провадження саме по собі не могло забезпечити. Відтак ЄСПЛ у пункті 96 рішення визнав, що формулювання положень, які не є достатньо точними та мають досить загальний характер, було неминучим [9]. Це засвідчує готовність ЄСПЛ враховувати контекст збройного конфлікту при оцінці «якості закону». Втім така гнучкість у питанні законності не поширюється на вимоги щодо процесуальних гарантій та пропорційності, де ЄСПЛ застосував більш суворий стандарт перевірки.

ЄСПЛ, однак, встановив порушення права на мирне володіння майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, щодо пропорційності відповідного заходу. Зокрема, жодне з рішень РНБО чи Указів Президента України не містило індивідуалізованого обґрунтування застосування санкцій до заявника, механічно відтворюючи всі підстави для застосування різних обмежень, передбачених ЗУ «Про санкції», без пояснення того, як вони конкретно стосувались компанії-заявника, як підкреслено у пункті 98 рішення [9]. Вимога індивідуалізованого обґрунтування є ключовим елементом процесуальної справедливості у санкційних справах, оскільки без розуміння конкретних підстав для застосування санкцій особа позбавлена можливості ефективно захищатися.

Крім того, у пункті 102 рішення ЄСПЛ наголосив, що не було здійснено змістовної судової оцінки рішень про застосування санкцій до компанії-заявника – у обох складах Верховний Суд обмежив свій аналіз виключно питанням відповідності рішення РНБО та указу Президента України формальним вимогам ЗУ «Про санкції», не звертаючись до суті тверджень СБУ [9]. За аналізом ЄСПЛ у пункті 104 рішення, Верховний Суд відмовився досліджувати, чи були фактичні висновки СБУ справжніми та достатніми, і таким чином ключове правове питання залишилось нерозглянутим – чи контролювалась компанія-заявник суб'єктами російської федерації, та чи вчиняла вона будь-які дії, що становили загрозу національній безпеці України [9]. Така відмова від змістовного перегляду фактичних підстав рішень про застосування санкцій засвідчує, що проблема полягає не стільки у недосконалості законодавства – ЗУ «Про санкції» не містить положень, які б забороняли судам досліджувати фактичні підстави санкційних рішень, – скільки у свідомому виборі судової практики на користь вибіркового підходу до виконавчої влади, що є відступом від базових принципів верховенства права.

ЄСПЛ також зауважив у пункті 105 рішення, що національні суди не з'ясували, чому паралельно із захистом санкцій СБУ домагалась їх скасування [9]. У пункті 108 рішення ЄСПЛ дійшов висновку, що, незважаючи на дискрецію, надану РНБО та Президенту України у питаннях національної безпеки та оборони, судовий контроль, здійснений Верховним Судом, не може вважатись достатньою процесуальною гарантією проти свавілля, оскільки він не передбачав жодної перевірки того, чи ґрунтувався указ Президента України на достатній фактичній основі, та чи були фактичні твердження проти компанії-заявника обґрунтованими [9]. Висновок ЄСПЛ про недостатність судового контролю має далекосяжні наслідки, які виходять за межі санкційної проблематики: він ставить під сумнів загальний підхід, за якого рішення виконавчої влади у сфері національної безпеки апріорі виводяться за межі змістовного судового перегляду, що створює небезпечний прецедент для будь-яких обмежень прав людини, обґрунтованих міркуваннями безпеки.

Застосовні стандарти та їх значення для України. Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє сформулювати наступні застосовні стандарти захисту права власності. По-перше, підсанкційна особа має право бути повідомленою про фактичні та конкретні підстави застосування санкцій. Ця вимога випливає із загального принципу правової визначеності та права на ефективний засіб юридичного захисту, гарантованого статтею 13 Конвенції. По-друге, особа має право на судовий перегляд рішення про застосування санкцій, включно з розглядом

питання про те, чи не було її включено до відповідного списку свавільно. В умовах застосування санкцій як суто національного заходу, прийнятого рішеннями національних органів влади в межах їхньої компетенції, такий судовий перегляд має включати дослідження того, чи ґрунтувалось застосування санкцій на достатньо міцній та індивідуалізованій фактичній основі, та чи були фактичні твердження проти особи обґрунтованими. Обсяг судового перегляду може варіюватись залежно від джерела санкційних зобов'язань: якщо у випадку імплементації резолюцій Ради Безпеки ООН ЄСПЛ допускає певне звуження судового контролю, то у випадку автономних національних санкційних режимів судовий перегляд має бути повним та ефективним.

Водночас, як засвідчує аналіз справ Нада та Аль-Дулімі, навіть звужений контроль при імплементації резолюцій Ради Безпеки ООН не може зводитися до формальної верифікації факту включення особи до списку – суд повинен мати можливість переконатись, що включення не було довільним. Цей стандарт набуває особливої актуальності у контексті євроінтеграційних прагнень України, адже у разі набуття членства в ЄС Україна буде зобов'язана імплементувати санкційні режими ЄС, зокрема й ті, що транспонують резолюції Ради Безпеки ООН, а отже, повинна буде забезпечити відповідний рівень судового захисту осіб, які підпадають під дію таких обмежень.

Висновки. Практика ЄСПЛ у справах, пов'язаних із санкційними режимами, зазнала суттєвої еволюції протягом останніх двох десятиліть. Простежується поступовий перехід від загальної презумпції відповідності вимогам Конвенції дій держави при застосуванні санкцій, заснованих на вимогах ЄС та ООН (доктрина *Bosphorus*), до ретельного контролю процедури застосування санкцій та їх судового перегляду із встановленням порушень основоположних процесуальних прав (справи *Нада* та *Аль-Дулімі*), і, нарешті, до більш інтрузивного перегляду процедури прийняття рішень та судового контролю із відповідним встановленням порушення права власності (справа *ТОВ «М.С.Л.»*). Ця траєкторія є закономірною відповіддю на розширення практики застосування санкцій: чим далі санкційний режим відходить від імплементації обов'язкових рішень міжнародних організацій і чим більше він набуває автономного характеру, тим менше підстав для звуження судового контролю та тим суворіші вимоги Конвенції до процесуальних гарантій.

Для правозастосовної практики в Україні рішення у справі «*ТОВ «М.С.Л.» проти України»* має вирішальне значення. Воно недвозначно вказує на необхідність забезпечення індивідуалізованого обґрунтування застосування санкцій до конкретних осіб, що передбачає викладення у відповідних рішеннях РНБО та указах Президента України конкретних фактичних обставин, які стали підставою для застосування обмежувальних заходів до кожного адресата санкцій. Рішення також акцентує увагу на необхідності забезпечення ефективного судового перегляду відповідних рішень, який би не обмежувався формальною перевіркою дотримання процедури, а включав змістовну оцінку фактичних підстав застосування санкцій та їх обґрунтованості.

Ключова проблема, виявлена у цьому рішенні, полягає не так у недосконалості ЗУ «Про санкції» – хоча він дійсно потребує конкретизації підстав для застосування санкцій, – як у системній відмові судів від реалізації вже наявних повноважень щодо змістовного контролю актів виконавчої влади. Зміна законодавства сама по собі не вирішить проблему, якщо суди продовжуватимуть вважати, що питання «наявності загроз» у розумінні ЗУ «Про санкції» є виключною прерогативою РНБО та Президента України і не підлягає судовому дослідженню. Відтак, імплементація стандартів, сформульованих у справі «*ТОВ «М.С.Л.» проти України*», потребує передусім принципового перегляду судової практики – переходу від вибіркового підходу до виконавчої влади у санкційних справах до повноцінної реалізації функції судового контролю, що включає дослідження фактичних підстав, оцінку достатності доказів та перевірку пропорційності обмежень правам конкретної особи.

Перспективним напрямом подальших досліджень є порівняльний аналіз стандартів судового контролю санкцій у практиці ЄСПЛ

та Суду справедливості Європейського Союзу, а також оцінка відповідності національного режиму стягнення активів підсанкційних осіб у дохід держави за Законом України «Про санкції» гарантіям статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Human rights and unilateral coercive measures: Resolution adopted by the Human Rights Council on 26 September 2014. A/HRC/RES/27/21. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/27/21 (дата звернення: 30.06.2026).

2. Negative impact of unilateral coercive measures: priorities and road map: Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. A/HRC/45/7. 2020. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/45/7 (дата звернення: 30.06.2026).

3. Bílková V. Economic Sanctions Against Individuals and Human Rights Law. *Austrian Review of International and European Law Online*. 2024. Vol. 27, No. 1. P. 193-218. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004705555_010

4. Unilateral coercive measures: notion, types and qualification: Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. A/HRC/48/59. 2021. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/48/59 (дата звернення: 30.06.2026).

5. Horbachevska T., Barabash I., Uvarova O. The Expropriation of Sanctioned Assets: Does Ukrainian Jurisprudence Respond to Human Rights Concerns?. *Journal of Human Rights Practice*. 2025. Vol. 17. Issue 1. P. 197–206. DOI: https://doi.org/10.1093/jhuman/huae031.

6. Справа «Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi проти Ірландії» [ВП]: рішення Європейського суду з прав людини від 30 червня 2005 р., заява № 45036/98. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69564 (дата звернення: 30.06.2026).

7. Справа «Нада проти Швейцарії» [ВП]: рішення Європейського суду з прав людини від 12 вересня 2012 р., заява № 10593/08. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113118 (дата звернення: 30.06.2026).

8. Справа «Аль-Дулімі та Montana Management Inc. проти Швейцарії» [ВП]: рішення Європейського суду з прав людини від 21 червня 2016 р., заява № 5809/08. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164515 (дата звернення: 30.06.2026).

9. Справа «ТОВ «М.С.Л.» проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 16 жовтня 2025 р., заява № 18049/18. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-245275 (дата звернення: 30.06.2026).

10. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18 (дата звернення: 30.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026